

Томас Марк Немет

**НЕЩОДАВНІ СТРУКТУРНІ ЗМІНИ
В УКРАЇНСЬКІЙ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКІЙ ЦЕРКВІ (2011-2016):
ПРОГРЕС, ПРОБЛЕМИ ТА ПИТАННЯ БЕЗ ВІДПОВІДІ,
ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ СТВОРЕННЯМ НОВИХ МИТРОПОЛІЙ***

Описано структурні зміни в Українській Греко-Католицькій Церкві у 2011-2016 рр., зокрема встановлення трьох нових митрополій у 2011 р. та їхній подальший розвиток. Проаналізовано відносини між верховно-архієпископськими Церквами та митрополіями на основі Кодексу канонів Східних Церков та прикладах інших Східних Церков. У контексті синодальної структури УГКЦ в Україні потребує в'яснення канонічний статус Синоду єпископів Києво-Галицького верховного архієпископства, оскільки ККСЦ не передбачає надмитрополичих синодів із законодавчою владою (за винятком Синоду єпископів УГКЦ). Іншою темою для дискусії є теперішні територіяльні питання УГКЦ, зокрема її відношення до Мукачівської єпархії, яка сама є Церквою sui iuris.

Ключові слова: Українська Греко-Католицька Церква, її територіяльна структура, канонічне право Східних Церков, митрополії, синоди.

1. Нові митрополії, єпархії та екзархати в Україні

На території України Українська Греко-Католицька Церква (УГКЦ), що має статус верховноархієпископської Церкви, з часу відновлення своїх еkleзійських структур після політичних перемін 1989 р., які допровадили до проголошення незалежності України в 1991-му, була канонічно оформлена у вигляді одної-єдиної митрополії. Наприкінці 2011 р. верховний

---

* Це оновлена й дещо перероблена версія статті «Recent Structural Developments in the Ukrainian Greek-Catholic Church (2011-2014). Progresses and Challenges by the Erection of New Metropolias», яка невдовзі побачить світ у виданні в серії «Kanonika» (Рим).

архиепископ Святослав Шевчук, за згодою Синоду єпископів УГКЦ та після консультацій з Римським апостольським престолом згідно з кан. 85, § 1 Кодексу канонів Східних Церков (далі: ККСЦ, або Східний кодекс)¹, створив в Україні три нові митрополії.

Актуальний (на травень 2016 р.) стан еклезіяльних структур УГКЦ в Україні виглядає так:

Львівська митрополія складається з Львівської архієпархії (1)² і Сокальсько-Жовківської (2), Стрийської (3) та Самбірсько-Дрогобицької (4) єпархій. Митрополичий престол з 29 листопада 2011 р. посідає владика Ігор Возьняк.

Івано-Франківська митрополія складається з Івано-Франківської архієпархії (5) та Коломийсько-Чернівецької єпархії (6). Митрополичий престол з 13 грудня 2011 р. посідає владика Володимир Війтишин.

Тернопільсько-Зборівська митрополія складається з Тернопільсько-Зборівської архієпархії (7) та Бучацької (8) і Кам'янець-Подільської (9)³ єпархій. Митрополичий престол з 22 грудня 2011 р. посідає владика Василь Семенюк. Утім, дата створення нових митрополій потребує уточнення⁴.

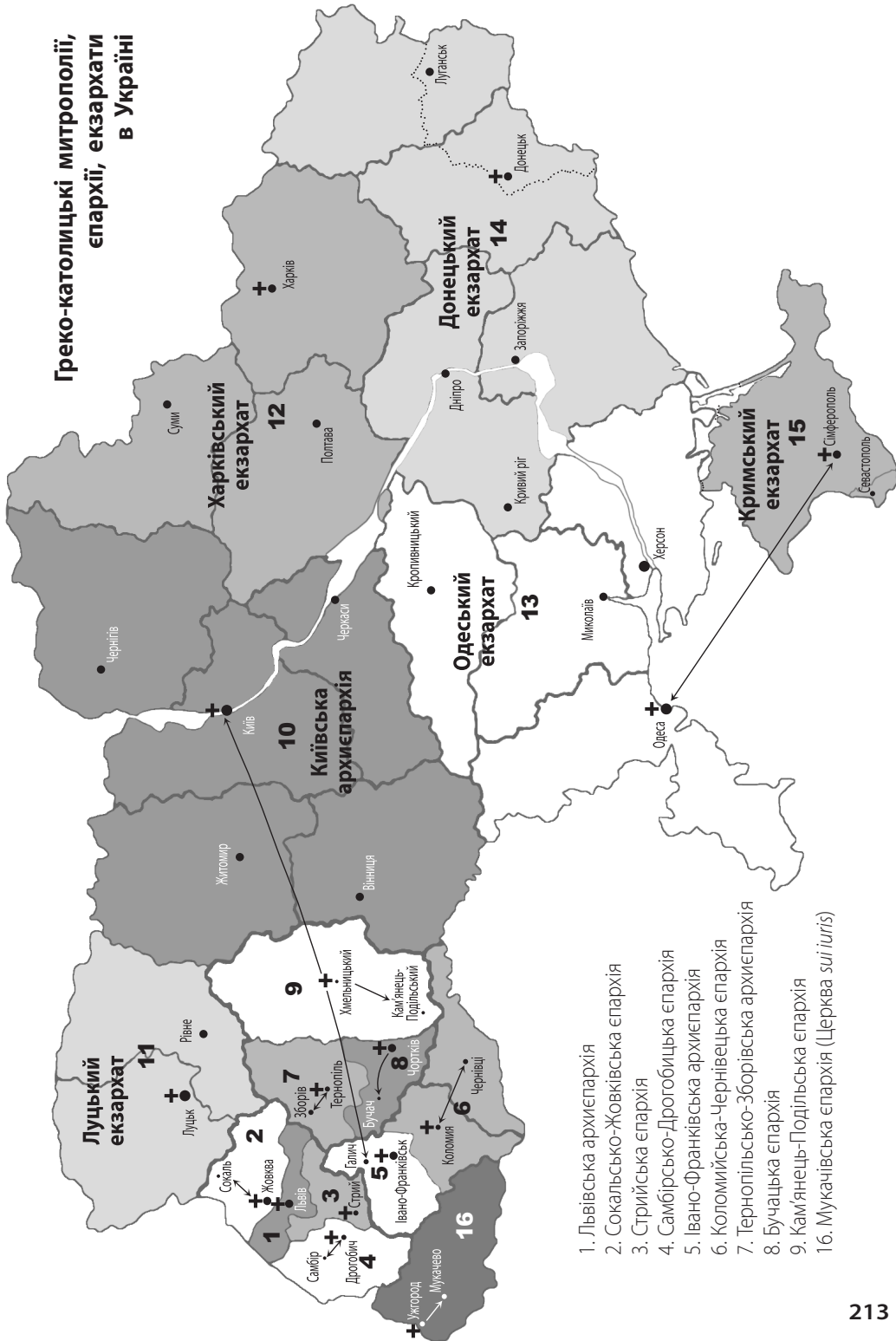
¹ Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium, auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus // *Acta Apostolicae Sedis* 82 (1990) 1033–1364. Укр. переклад: *Кодекс канонів Східних Церков. Латинсько-українське видання*. Рим 1996.

² Цифри в дужках відсилають до карти греко-католицьких єпархій та екзархатів в Україні, доданої до цієї статті. Вони позначені відтінками сірого, межі митрополії – чорними лініями, межі областей – білими. Хрестиками позначені єпископські престולי. Стрілочками вказані титулярні міста певних церковних округ, якщо там не знаходиться осідок єпископа. Двосторонніми стрілочками позначені комбіновані титули або, у випадку Одеси й Криму, два екзархати під єдиним управлінням. Катедральні собори, як правило, знаходяться в містах з осідком єпископа, хоча в Сокальсько-Жовківській єпархії катедральний собор є у Сокалі, а осідок єпископа – в Жовкві (згідно з декретом єпископа Михайла Колтуна № 03-64 від 3.ІІІ.2003, копію якого люб'язно надав канцлер цієї єпархії о. Роман Синицький). Про деякі особливі випадки див. текст, який іде після прим. 6, після прим. 7, також прим. 10 та короткий екскурс нижче в цьому розділі. Я вдячний п. Міхаєлю Пфайферу з Ашаффенбурга за корегування карти, яку надав мені Інститут історії Церкви Українського католицького університету. Також хочу висловити вдячність представникам низки єпархій та екзархатів УГКЦ за корисні підказки та коментарі.

³ Дата заснування: 11.ХІІ.2015. Див.: В Україні створено нову єпархію УГКЦ (11.ХІІ.2015) // <http://news.ugcc.ua/news/> (23.ІІІ.2016); Декрет заснування Кам'янець-Подільської єпархії УГКЦ (Вих. ВА 15/627, 11.ХІІ.2015) // <http://ugcc.ua/documents/> (23.ІІІ.2016).

⁴ Декрети про заснування цих митрополій були опубліковані у вид.: *Благовісник Верховного Архиепископа Києво-Галицького УГКЦ, 2011 рік*, № 1. Львів 2012. Тут ми знаходимо «Декрет про заснування нових митрополій УГКЦ», датований 8/21.ХІ.2011 (дати за юліанським/григоріанським календарем) – с. 47-50. Однак у тому ж таки виданні опубліковані й декрети про заснування кожної митрополії зокрема (с. 51-52, 55-56, 59-60, див. також с. 252-253, 255) з такими датами: Львівська – 8/21.ХІ.2011; Івано-Франківська – 21.ХІ/4.ХІІ.2011; Тернопільсько-Зборівська – 25.11/8.ХІІ.2011. На жаль, у цих документах, що доповнюють один

**Греко-католицькі митрополії,
єпархії, екзархати
в Україні**

1. Львівська архиепархія
2. Сокальсько-Жовківська єпархія
3. Стрийська єпархія
4. Самбірсько-Дрогобицька єпархія
5. Івано-Франківська архиепархія
6. Коломийська-Чернівецька єпархія
7. Тернопільсько-Зборівська архиепархія
8. Бучачка єпархія
9. Кам'янець-Подільська єпархія
16. Мукачевська єпархія (Церква *sui iuris*)

Четверта, Києво-Галицька митрополія, що існувала й до того, включає в себе Київську архієпархію (Київ) (10) та верховноархієпископські екзархати: Луцький (11), Харківський (12), Одеський (13) та Донецький (14), а також престол давнього Галича⁵. Згідно з двома декретами про створення нових митрополій «престол древнього Галича [...] підягає безпосередньо звичайній судовласті-юрисдикції»⁶ верховного архієпископа. Втім, здається, що ці декрети залишають питання, і юрисдикційний статус древнього Галича та канонічна практика потребують уточнення. Екзархати управляються від імені верховного архієпископа (див. кан. 312 ККЦ)⁷.

Ситуація УГКЦ в Криму, який незаконно анексувала Російська Федерація, тепер непроста. Осідком Кримського екзархату (15), відокремленого від Одесько-Кримського в 2014 р., став Сімферополь, але сьогодні екзархат не має ні катедрального собору, ні екзаршої резиденції.

Адміністратором Кримського екзархату призначено екзарха одеського. Оскільки після анексії Криму верховний архієпископ як Глава УГКЦ мав перешкоду в управлінні цією територією, Апостольська Столиця, узгодивши з ним це питання, своїм листом від 22 грудня 2014 р. взяла територію Кримського екзархату під свою юрисдикцію, призначивши одеського екзарха

одного, не уточнюються взаємовідношення між митрополіями й конкретні дати заснування кожної з них. Згідно з кан. 1511 ККЦ, вирішальне значення тут має момент повідомлення. В «*Annuario Pontificio*» за 2016 р. (с. 426, 323, 736) вказані дати інтронізації митрополитів. У новинах УГКЦ (<http://news.ugcc.ua>) під цими датами повідомлено про утворення або проголошення утворення митрополій. Утім, два останні джерела не мають нормативного характеру, тож питання потребує додаткового уточнення.

⁵ Про Києво-Галицьку митрополію див. екскурс нижче та: Декрет про створення трьох нових митрополій УГКЦ // *Благовісник Верховного Архієпископа Києво-Галицького УГКЦ. 2011 рік*, с. 50. Втім, в «*Annuario Pontificio*» за 2016 р. (с. 7, 1135), екзархати УГКЦ, які знаходяться в рубриці про верховноархієпископські Церкви, перераховані в рубриці «Обряди (riti) Церкви» вже після інших митрополічних престолів (з відповідними суфраганними єпархіями) в Україні. В рубриці «Географічний поділ» (с. 1128) київський престол охарактеризований як «*senza suffr.*» без ніякої згадки про екзархати.

⁶ Декрет про заснування нових митрополій УГКЦ, Декрет про заснування Івано-Франківської митрополії УГКЦ // *Благовісник Верховного Архієпископа Києво-Галицького УГКЦ. 2011 рік*, с. 50, 56.

⁷ Станом на 2011 р. в УГКЦ існували Луцький, Донецько-Харківський та Одесько-Кримський екзархати. Декрети про створення екзархатів див. у: *Благовісник Верховного Архієпископа Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Гузара*, вип. 8. Львів 2008, с. 63-66; *Благовісник Верховного Архієпископа Києво-Галицького УГКЦ. 2014 рік*. Львів 2015, с. 58-61. Декрети про поділ Одесько-Кримського та Донецько-Харківського екзархатів (у «Благовіснику», відповідні оригінали Вих. ВА 14/092 та 14/227) датуються 17 лютого та 23 квітня 2014 р. Однак повідомлення про ці акти з'явилося 13 лютого та 2 квітня відповідно (див. <http://news.ugcc.ua> та <https://press.vatican.va>), на що посилається й «*Annuario Pontificio*» за 2016 р. (с. 7).

адміністратором цього екзархату «ad nutum Sanctae Sedis». Кримський екзархат тимчасово знаходиться під прямим підпорядкуванням Святому Престолу (державному секретаріату)⁸. З огляду на політичну ситуацію екзархат і громади УГКЦ змушені були змінити свою назву з «УГКЦ» на «Католицьку Церкву візантійського обряду», і на даний час уже відбувся процес перереєстрації п'ятих парафій за російським законодавством⁹.

Отже, на даний момент УГКЦ складається з 15 єпархій та екзархатів у межах України і 18 поза нею. Церква має 24 єпископів (включно з трьома емеритами) в Україні та 28 (у тому числі 8 емеритів) поза Україною. Мукачівська єпархія (16) не входить до складу УГКЦ і є окремою Церквою (карпато)-русинського обряду, підпорядкованою безпосередньо Римському престолові. Її зазвичай трактують як окрему Церкву *sui iuris* (див. розділ 4).

Нова територіально-адміністративна структура УГКЦ відображає різні практичні, душпастирські, але також історичні й культурні обставини. Межі Львівської митрополії збігаються з межами Львівської області. Івано-Франківська митрополія охоплює територію Івано-Франківської та Чернівецької областей. Тернопільська митрополія включає в себе Тернопільську та Хмельницьку області, а Київська митрополія – м. Київ та решту областей України (за винятком Закарпаття)¹⁰. Три перші митрополії знаходяться на території, де живе переважна більшість вірних УГКЦ. Історично-культурні зв'язки всередині окремих митрополій та властиву їм локальну еклезіяльну традицію видно на прикладах Львівської та Івано-Франківської митрополій.

В інтерв'ю з нагоди створення нових митрополій о. Михайло Димид пояснив деякі особливості літургійної ідентичності кожної з митрополій. Він каже, що Тернопільська митрополія має потужну паралітургійну традицію; Івано-Франківська митрополія далі дотримується тої літургійної культури, яка була кодифікована в постановах Замойського собору (1720) і яка позначена виразнішою латинізацією. Львівську митрополію о. Димид

⁸ Див.: «Європейська Україна буде надійним другом і партнером європейської, демократичної та вільної Росії», – Блаженніший Святослав (11.XI.2015) // <http://news.ugcc.ua/interview/> (23.II.2016).

⁹ Я хотів би подякувати владіці Михайлові Бубнію (Одеса) за інформацію про ситуацію щодо Кримського екзархату.

¹⁰ Київська архієпархія: м. Київ, Київська, Рівненська, Волинська, Житомирська, Вінницька, Чернігівська, Черкаська області; Харківський екзархат: Харківська, Полтавська та Сумська області; Донецький екзархат: Донецька, Луганська, Дніпропетровська, Запорізька області; Одеський екзархат: Одеська, Кіровоградська, Миколаївська, Херсонська області. На даний момент частину Донецької та Луганської областей (див. пунктирну лінію на карті) окупували проросійські сепаратисти. Донецький екзархат поки що перебуває самою своєю ідентичністю на території свого екзархату, але і надалі опікується всіма своїми вірними.

характеризує як постмодерну, маючи на увазі, що в ній змішалася різні літургійні тенденції. Натомість Київська митрополія, як він вважає, репрезентує власне київську традицію¹¹. На мій погляд, певний плюралізм існує сьогодні в кожній митрополії, – це залежить від місцевого духовенства та вірних. Але так чи так, митрополича структура може допомогти зменшити напругу, зумовлену співіснуванням різних форм церковної ідентичності. Навіть якщо певна Церква *sui iuris* у літургійних питаннях назагал рухається в певному визначеному напрямку, як це є й у випадку УГКЦ, то в ній, безперечно, є місце і для законного існування регіональних відмінностей на рівні митрополій.

Створення таких територіальних одиниць може допомогти краще налагодити діяльність Церкви, особливо коли деякі єпархії структурно слабкі й не мають досить людських, освітніх, фінансових та інших ресурсів, як це подекуди буває в Україні. Згідно з кан. 133 ККЦ, митрополит має право «висвячувати й інтронізувати, [...] єпископів провінції [...], скликати митрополичий синод у терміни, встановлені синодом єпископів патріяршої Церкви, належно підготувати питання, які слід на ньому розглянути, головувати на синоді, переносити його, відкладати, припиняти й розпускати; утворити митрополичий трибунал; дбати, щоб ретельно зберігалися віра й церковна дисципліна; проводити канонічну візитацію, якщо її занехав єпархіяльний єпископ; іменувати або затвердити того, хто був законно запропонований або обраний на уряд, якщо єпархіяльний єпископ [...] занедбав це вчинити [...]». Митрополит також виступає від імени своєї провінції «в усіх юридичних справах». Крім того, митрополія може на своєму рівні допомагати вирішувати місцеві проблеми або брати участь у спільному розробленні душпастирських заходів.

Канони партикулярного права УГКЦ (КПП), яке ухвалив у 2014 р. Синод єпископів, набрало чинності 7 квітня 2015 р.¹². Кан. 24 КПП передбачає, що

¹¹ Див.: Нові митрополії УГКЦ відображатимуть специфіку регіонів – доктор канонічного права о. Михайло Димид (11.XI.2011) // http://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/interview/45366/ (23.II.2016).

¹² Канони партикулярного права Української Греко-Католицької Церкви. Спецвипуск «Благовісника верховного архієпископа Києво-Галицького УГКЦ». Львів 2015, с. 7-51 (доступний також на сайті: http://ugcc.tv/media/files/partykulyarne_pravo1.pdf [23.III.2016]); Декрет проголошення канонів партикулярного права УГКЦ (12.III.2015) // Там само, с. 3-5 (також на сайті: <http://ugcc.ua/documents/> [23.III.2016]). Див.: Th. M. Németh. Das neue Partikularrecht der Ukrainischen Griechisch-Katholischen Kirche – eine erste Stellungnahme // *Ius canonicum in communionem christifidelium. Festschrift H. Hallermann* / ред. M. Graulich, M. Pulte, Th. Meckel [= *Kirchen- und Staatskirchenrecht*, 23]. Paderborn 2016, с. 467-477.

Про попередні етапи кодифікації Партикулярного права УГКЦ див.: Т. Т. Martynyuk. Problemi e prospettive della codificazione del diritto particolare della Chiesa Greco-Catholica

під час вакантності єпархіяльного престолу «до призначення адміністратора єпархії звичайна влада переходить до Митрополита». Згідно з кан. 28 КПП, єпархіяльний єпископ повинен повідомити про певні акти єпархіяльних соборів також своєму митрополитові. Він також повинен порадитися з митрополитом про дозвіл на певні діяльності священників (кан. 60 КПП) та щодо певних майнових питань (канн. 125 § 2, 126 КПП).

Уперше в історії УГКЦ має тепер у своєму рідному краї більш як одну митрополію. Поза Україною в УГКЦ й раніше було аж три митрополії: у США, Канаді та Польщі. 12 травня 2014 р. була заснована ще одна митрополія УГКЦ – в Бразилії¹³. З історичного погляду, УГКЦ – пряма наступниця Київської митрополії. Ця Церква була де-факто автономною в складі Константинопольського патріархату, аж поки в 1595-1596 рр. в результаті Берестейської унії не вступила в повну церковну єдність із Римським престолом¹⁴. Після заснування Львівсько-Галицької митрополії буллою «In universalis Ecclesiae regimine» папи Пія VII (23 лютого 1808 р.)¹⁵ її

Ucraina // *Il Codice delle Chiese Orientali. La Storia, le legislazioni particolari e le prospettive ecumeniche. Atti del Convegno di Studio tenutosi nel XX anniversario della promulgazione del Codice dei Canoni delle Chiese Orientali, Roma 8-9 ottobre 2010.* Vaticano 2011, с. 249–271; Th. M. Németh. «Canons of the Particular Law» of the Ukrainian Greek-Catholic Church: A Critical Report // *Sväté Tajomstvo na kresťanskom Východe* / ред. Š. Marinčák [= *Orientalia et Occidentalia*, 3]. Košice 2008, с. 351–368; P. Szabó. Elaboration of the «ius particulare sui iuris» in the Byzantine Catholic Churches // *Le ius particulare dans le droit canonique actuel. Définitions, domaines d'application, enjeux. Actes du Colloque tenu à Strasbourg le 6 mai 2011, organisé par l'Institut de droit canonique et le Centre Prisme-Sdre (UMR7012) de l'Université de Strasbourg* / ред. M. Aoun, J.-M. Tuffery-Andrieu. Perpignan 2013, с. 163–166. У зв'язку з проблематичним проголошенням Канонів партикулярного права 2001-2002 рр. (див.: Németh. Zum Partikularrecht der Ukrainischen Griechisch-Katholischen Kirche // *Ostkirchliche Studien* 58 (2009) 312–313) Олег Хортик доводить (див.: О. Хортик. Партикулярне право УГКЦ: *dubium iuris aut activum iuris?* // *Метрон* 10–11 (2014) 257–267), що ці канони набрали чинності після їх публікації в «Благовіснику» за 2008 рік. Він, однак, не вказує конкретної дати, коли це сталося.

¹³ Metropolia Católica Ucrainiana São João Batista em Curitiba. Див.: Створення нової митрополії УГКЦ – це ще один крок до утвердження і визнання її патріаршої гідності – Глава УГКЦ (3.VII.2014) // <http://ugcc.ua/official/ugcc-head/> (23.III.2016).

¹⁴ Див.: S. Senyk. *A History of the Church in Ukraine*, т. 1: *To the End of the Thirteenth Century* [= *OCA*, 243]. Rome 1993, с. 82-181; B. Gudziak. *Crisis and Reform. The Kyjivan Metropolitanate, the Patriarchate of Constantinople, and the Genesis of the Union of Brest.* Cambridge 1998; I. Patrylo. *Archiepiscopi-Metropolitani Kievo-Halicenses: attentis praescriptis M. P. «Cleri sanctitati»*, 2-ге вид. [= *Analecta OSBM*, сер. II, секція 1, т. 16]. Romae 1962; P. P. Lozovei. *De Metropolitanum Kioviensium Potestate (988–1596)*, 2-ге вид. [= *Analecta OSBM*, сер. II, секція 1, т. 15]. Romae 1962.

¹⁵ *Фундація Галицької митрополії у світлі дипломатичного листування Австрії та Святого Престолу 1807-1808 років* / упоряд., вступ, комент. В. Ададуrow. Львів 2011, с. 167-172. Про датування булли (1808, а не 1807 рік) див. там само, с. xlix–liii. Про інтерпретацію цієї булли див.: Study Paper: The Territory of the Ukrainian Greco-Catholic Church //

митрополит дістав ті самі права та привілеї, що мав свого часу митрополит київський. Утім, через вплив латинської церковної дисципліни, митрополиту владу частково обмежили. Внаслідок експансії Російської імперії на захід греко-католицька Київська митрополія була де-факто зліквідована в 1838-1839 рр., але з канонічного погляду й далі існувала як вакантний престол¹⁶.

Варто зауважити, що УГКЦ – це особливий випадок серед Церков *sui iuris*. Вона не стала (верховно)архієпископською Церквою відповідно до кан. 324-339 «Cleri sanctitati»¹⁷, а Римський престол лише визнав її як таку в 1963 р.¹⁸ Цей крок був умотивований насамперед тим, що УГКЦ є «історичною спадкоємницею Київської Церкви», а не її тодішнім станом розвитку¹⁹. Ще в 1930 р. о. Кирило Королевський трактував УГКЦ як верховноархієпископську Церкву²⁰. Протягом радянської доби УГКЦ існувала в Україні підпільно, а офіційні церковні структури вона мала тільки в діаспорі. Та навіть після проголошення незалежності України в 1991 р. процес створення нових митрополій затягнувся аж до 2011 р. через

Logos: A Journal of Eastern Christian Studies 35 (1994) 347–354. Щодо термінології див. також: А. McVay. Controversies over the Bishopric of Halych (31.XII.2013) // *Annales Ecclesiae Ucrainae* <http://annalesecclesiaeucrainae.blogspot.de/2013/12/controversies-over-bishopric-of-halych.html> (23.III.2016). Про історичні аспекти див.: О. Турій. До питання про юрисдикцію та титулування митрополитів Київських і Галицьких та архієпископів Львівських: історична ретроспектива (5.V.2010) // http://risu.org.ua/ua/index/monitoring/religious_digest/35490/ (23.III.2016) і де в чому застарілу, та все ж важливу працю Юліяна Пелеша: J. Pelesz. *Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart*: У 2-х тт. Wien 1880, 1881. Про комбіновані титули єпископських престолів див.: P. Hofmeister. *Die Doppeltitel der Bischöfe* // *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Kanonistische Abteilung* 34 (1947) 172–252, про титули архієпископа Львівсько-Галицького та єпископа Кам'янецького – с. 195–196.

¹⁶ Див.: Study Paper: The Territory of the Ukrainian Greco-Catholic Church, с. 330; Th. M. Németh. *Eine Kirche nach der Wende. Die Ukrainische Griechisch-Katholische Kirche im Spiegel ihrer synodalen Tätigkeit* [= *Kirche und Recht*, 24]. Freistadt 2005, с. 98-100.

¹⁷ Pius XII. *Motu proprio Cleri Sanctitati* (2.VI.1957) // *Acta Apostolicae Sedis* 49 (1957) 433–603. Див.: Н. Chimy. *De figura iuridica archiepiscopi maioris in iure canonico orientali vigenti*, 2-ге вид. [= *Analecta OSBM*, сер. II, секція 1, т. 23]. Romae 1968.

¹⁸ *Sacra Congregatio Pro Ecclesia Orientali. Declaratio* (23.XII.1963) // *Acta Apostolicae Sedis* 56 (1964) 214. Див.: М. Rizzi. *De Archiepiscopi Maioris iuridico fundamento in Ecclesia Catholica* // *Богословія* 25–28 (1964) 121–124.

¹⁹ P. Szabó. *A nagyérseki egyház. A jogintézmény arculata a legújabb Szentszéki gyakorlata tükrében* // *Athanasiana* 23 (2006) 157. Про ідею «Київської Церкви» див.: А. Chirovsky. *Toward an Ecclesial Self-Identity for the Ukrainian Greco-Catholic Church* // *Logos: A Journal of Eastern Christian Studies* 35 (1994) 83–123.

²⁰ Див.: *Nota intorno ai gradi Gerarchici Orientali*, compilata dal. Rmo C. Korolewsky // *Sacra Congregazione "Pro Ecclesia Orientali". Codificazione orientale* 63/30 (1930) 4.

соціально-політичну ситуацію в Україні. Та цей крок у розвитку УГКЦ слід вважати цілком логічним з огляду на величезну територію та число вірних²¹.

Екскурс: Перенесення осідку верховного архиєпископа зі Львова до Києва

Існуванню Київської митрополії як вакантного престолу, про що було згадано вище, поклала край церковна реорганізація, в результаті якої титул верховного архиєпископа був змінений з «львівського» на «києво-галицького», а його осідок був перенесений з Львова до Києва (згода [assensus] папи була отримана 6 грудня 2004 р., а офіційна церемонія перенесення відбулася 21 серпня 2005 р.). Про об'єднання двох митрополій під єдиним титулом «Києво-Галицької» митрополії є згадка і в «Декреті про створення трьох нових митрополій УГКЦ»²². Однак опубліковані поки що документи не дають змоги скласти повну картину того, як це відбулося. У відповідному декреті Конгрегації у справах Східних Церков²³ вказано на згоду папи, дану 6 грудня 2004 р. на рішення Синоду єпископів УГКЦ від 5-12 жовтня 2004 р. (згідно з кан. 57, § 3 ККСЦ) про перенесення верховно-архиєпископського осідку та перейменування його на «Києво-Галицький», із збереженням за верховним архиєпископом титулу «єпископа кам'янецького»²⁴. Згода папи була дана у відповідь на клопотання верховного архиєпископа, датоване 18 жовтня. Однак саме перенесення осідку та зміну його титулу датують по-різному. З одного боку, в «*Annuario Pontificio*» за 2016 р. (с. 7) ці події датовані 6 грудня 2004 р. У періодичному виданні Конгрегації у справах Східних Церков говориться: «6 грудня 2004 р. верховний архиєпископ [...], за схваленням Синоду єпископів, скликаного

---

²¹ Згідно із статистичним зведенням про східні католицькі Церкви, що його уклав Рональд Робінсон на підставі «*Annuario Pontificio*», УГКЦ має близько 3,9 млн вірних в Україні і 540000 у діяспорі – див.: *The Eastern Catholic Churches 2015* / укл. R. Robinson // *Catholic Near East Welfare Association* (<http://www.cnewa.org/source-images/Roberson-eastcath-statistics/eastcatholic-stat15.pdf> [23.III.2016]), с. 7. Утім, точних даних щодо кількості вірних цієї Церкви немає.

²² Див.: *Благовісник Верховного Архиєпископа Києво-Галицького УГКЦ. 2011 рік*, с. 49.

²³ Декрет Конгрегації у справах Східних Церков від 6 грудня 2004 (прот. ном. 2/2005), опублікований у: О. Khortyk. *Status prawny Kościoła Arcybiskupiego większego*. Lublin 2006, с. 436.

²⁴ Утім, цей титул, як повідомив д-р Хортік, останнім часом не мав ніяких юридичних наслідків. Тим часом існує окрема Кам'янець-Подільська єпархія (див. прим. 3). Крім того, титул єпархії «Києво-Вишгородська», який згадується тільки в «*Annuario Pontificio*» за 2006 р. (с. 382) і який мав колишній екзархат, тепер уже не використовується.

в Києві 5-12 жовтня 2004 р., та після отримання згоди Римського понтифіка Івана Павла II переніс свій осідок зі Львова до Києва, змінивши його титул [...]»²⁵. Отже, визначальне значення тут, як видається, має дата надання папської згоди, оскільки саме така згода підтверджує чинність актів верховного архиєпископа, на які він уже дістав схвалення Синоду. З іншого боку, в деяких повідомленнях, що виходять із самої УГКЦ, перенесення престолу й зміна титулу датуються 21 серпня 2005 р. Того дня під час літургії в Києві було зроблене «офіційне повідомлення» про цю подію²⁶.

2. Верховноархиєпископські Церкви і митрополії

У Східному кодексі немає виразних критеріїв, у якому випадку митрополіча Церква стає верховноархиєпископською Церквою. Петер Сабо вказував на деякі структурні передумови такого перетворення. Перш за все, для належного функціонування синодів й для судових функцій потрібне певне число єпископів. Отже, Церква повинна мати принаймні 10-12 єпископів чи бодай реалістичну перспективу досягнення цієї планки²⁷.

Ще одне питання полягає в тому, чи верховноархиєпископська Церква конче повинна мати більше ніж одну митрополію. Формально такої вимоги немає ні в Східному кодексі, ні в практиці Римського престолу. Крім УГКЦ, сьогодні є ще три верховноархиєпископські Церкви. Сиро-Малабарська Церква на 1992 р., коли вона стала верховним архиєпископством, вже мала дві церковні провінції. Сиро-Маланкарська Церква отримала статус Церкви *sui iuris* у 2005 р., а рік по тому в цій Церкві була створена друга митрополія. Румунська Церква стала верховноархиєпископською того ж

²⁵ «L'Arcivescovo Maggiore [...], con il consenso del Sinodo dei Vescovi, riunito a Kyiv dal 5 al 12 ottobre 2004, e ottenuto l'assenso del Romano Pontefice Giovanni Paolo II, il giorno 6 dicembre 2004, ha trasferito la propria Sede da Leopoli a Kyiv, cambiandone il titolo [...]» (*Servizio Informazione Chiese Orientali* 60 [2005] 47).

²⁶ УГКЦ офіційно повідомила про перенесення осідку Глави Церкви з Львова до Києва (22.VIII.2005) // http://zik.ua/news/2005/08/22/ugkts_ofitsiyno_povidomyla_pro_perenesennya_osidku_glavy_tserkvy_zi_lvova_do_17119 (23.III.2016); о. І. Яців. У Глави УГКЦ зміниться осідок і титул // <http://kyivsobor.clcd.ru/content/view/63/40/> (23.III.2016); *Благовісник Верховного Архиєпископа Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Гузара*, вип. 5. Львів 2005, с. 155-156.

²⁷ Див.: Szabó. A nagyérseki egyház, с. 145-148, 170. Утім, Румунська Греко-Католицька Церква має сьогодні вісьмох єпископів (у тому числі одного поза своєю територією). Див. її інтернет-сайт: *Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică* (<http://www.bru.ro/bru/>, 23.III.2016). Щодо верховноархиєпископських Церков див. також: Khortyk. *Status prawny*.

таки 2005 року. Вона й дотепер включає тільки одну церковну провінцію, а проте має досить багато єпархій, щоб заснувати й другу²⁸.

Утім, за Кирилом Королевським, який, по суті, й «винайшов» саме поняття східнокатолицького верховного архієпископа, існування митрополій є немовби логічним елементом юридичної фігури такої Церкви *sui iuris*: «Великі архієпископи – справжні голови помісних Церков. Вони мають у своєму підпорядкуванні митрополитів з відповідними суфраганамі, а подекуди й простих, або менших, архієпископів, і здійснюють патріяршу юрисдикцію»²⁹.

Другий Ватиканський собор у декреті «*Orientalium Ecclesiarum*» (ОЕ) ствердив: «Сказане про патріярхів стосується також, відповідно до норм права, і верховних архієпископів, які очолюють цілу помісну Церкву або обряд»³⁰. Ця згадка про верховних архієпископів стала результатом дискусій про патріярший статус деяких східних Церков, а зокрема й УГКЦ. Варто відзначити, що в ОЕ 10 є посилання на два папські документи щодо УГКЦ: буллу «*Decretum Romanum Pontificem*» папи Климента VIII (23 лютого 1596 р.)³¹ та вже згадувану буллу «*In universalis Ecclesiae regimine*» (1808)³², і це можна розцінювати як вказівку на те, що дана Церква має «надмитрополійний» характер.

Згідно з кан. 151 ККСЦ, «верховний архієпископ – це митрополит визначеного або визнаного найвищою церковною владою престолу, який стоїть на чолі якоїсь східної Церкви свого права, не наділеної патріяршим титулом»³³. У кан. 152-154 Східний кодекс надає верховноархієпископським Церквам статус, подібний до статусу патріяршних Церков, наділяючи їх таким самим ступенем автономії. Втім, патріярхи мають усе ж першенство чести перед верховними архієпископами, і обрання цих останніх

²⁸ Див.: Szabó. A nagyérseki egyház, с. 152-154, 158-161.

²⁹ «I grandi Arcivescovi sono veri Capi di Chiese particolari, hanno sotto di loro Metropolitani con i relativi suffraganei, talvolta Arcivescovi semplici o minori, ed esercitano giurisdizione patriarcale» (Nota intorno ai gradi Gerarchici Orientali, с. 3).

³⁰ Concilium Oecumenicum Vaticanum II. Decretum de Ecclesiis Orientalibus Catholicis (21.11.1964) // *Acta Apostolicae Sedis* 57 (1965) 76-85, п. 10: «Quae de Patriarchis sunt dicta, valent etiam, ad normam iuris, de Archiepiscopis maioribus, qui universae cuidam Ecclesiae particulari seu ritui praesunt». Укр. переклад цит. за вид.: *Документи Другого Ватиканського собору (1962-1965)*. Львів 2014, с. 121.

³¹ *Documenta Pontificum Romanorum historiam Ucrainae illustrantia (1075-1953)* / ред. А. G. Welykyj [= *Analecta OSBM*, серія II, секція 3, т. 1]. Romae 1953, с. 313-319.

³² Див. прим. 15.

³³ «Archiepiscopus maior est Metropolitae Sedis determinatae vel agnitae a suprema Ecclesiae auctoritate, qui toti cuidam Ecclesiae orientali sui iuris titulo patriarchali non insignatae praees».

потребує папського затвердження. У світлі процесу кодифікації³⁴ ці канони відображають «надмитрополичий» статус верховних архієпископів, що, як і патріярхи (див. кан. 56 ККСЦ) головує над «повною» Церквою»³⁵. З іншого боку, нема канонічної вимоги, щоб верховноархієпископські Церкви мали більше ніж одну церковну провінцію. На відміну від патріярха, верховний архієпископ є *per definitionem* митрополит. Відповідно до кан. 80, п. 1-3 ККСЦ, і патріярх, і верховний архієпископ виконують роль митрополита «в усіх місцях, де не були засновані провінції», та «коли митрополичий престол вакантний».

Історично так склалося, що у східних Церквах трирівнева еклезіальна структура здебільшого зникла. Патріярші католицькі Церкви мають сьогодні, як видається, тільки два рівні ерархії³⁶. В деяких автокефальних православних Церквах існують над'єпархіяльні структури. Однак митрополії в інституційному розумінні є винятком, а не правилом. Тільки Румунська Православна Церква має повноцінну митрополійну систему з відповідними синодами. Крім того, в Російській Православній Церкві в 2003 р. почався процес заснування митрополичих округ, які мали б власний синод та більшу автономію, та в 2011 р. – заснування митрополій, що мають тільки архиєрейську раду. Ці структури охоплюють вже

³⁴ «[...] Metropolita [sui iuris...] qui potestate quidem superepiscopali gaudet, sed caret potestate supra-metropolitana quae de iure propria est Patriarchae et etiam Archiepiscopi Maioris» (Schema canonum de constitutione hierarchica de Ecclesiarum orientalium // *Nuntia* 19 [1984] 14). Про кодифікацію в період від II Ватиканського собору й до видання ККСЦ та про юридичну фігуру верховного архієпископа див.: G. Thanchan. *The Juridical Institution of Major Archbishop in Oriental Canon Law* [= *Dharmaram Canonical Studies*, 2]. Bangalore 2002, с. 18–67; I. Мончак. Становище Верховного Архієпископа в ієрархічному устрою Церкви // *Богословія* 25–28 (1964) 125–151.

³⁵ Szabó. *A nagyérseki egyház*, с. 151. Зміст і контекст згаданих канонів підтверджує цю тезу. Щоправда, тут навряд чи варто спиратися на саме формулювання кан. 151 ККСЦ. Сабо, як видається, говорить про «*tota Ecclesia*», але цей вислів (як і «*universa Ecclesia*» в ОЕ 10, див. прим. 30, 33) означає, що верховний архієпископ є голова всієї Церкви *sui iuris*, а не (структурно) повної Церкви.

³⁶ Згідно з «*Annuario Pontificio*» за 2016 р. (с. 639, 770, 1116, 1133), за винятком тут може правити архієпархія Урмії із суфраганною єпархією Сальмаса, які, втім, ще з 1930 р. об'єднані під управлінням того самого єпископа. Це підтверджує й інформація, отримана від архієпископа Рамзі Гарму (Тегеран). Щоправда, за інтернет-сайтом Урмійської архієпархії (<http://www.urmi.org/english/> [23.III.2016]) сьогодні існує тільки єдина архієпархія Урмії-Сальмаса. Це питання я не мав змоги остаточно з'ясувати. В Мелкітській Церкві (див. «*Annuario Pontificio*» за 2016 р., с. 80, 623, 755, 1117, 1134) єпархії Баніяса, Сидона (Сайди) та Тріполі, як видається, є суфраганними щодо Тірської митрополії. Проте згідно з інформацією, отриманою від архієпископа Еліє Бехара Хаддада (Сайда), це не так.

більшість епархій РПЦ³⁷. Отже, з ширшого еклезіологічного, історичного та практичного погляду нема підстав вимагати від патріярших чи квазіпатріярших Церков митрополійної структури.

3. Синодальні структури в Україні

Із структурного погляду може здатися дивним, що одна з українських митрополій УГКЦ має всього одну суфраганну епархію. Така організація цілком можлива, але для функціонування нормальної синодальної структури треба щонайменше трьох єпископів у кожній митрополії, що сьогодні вже так і є. Однак в українських митрополіях синоди ще не діють, хоча розроблення синодальних статутів уже триває³⁸. Згідно з кан. 137 ККСЦ, Синод єпископів патріяршої Церкви «повинен якнай докладніше визначити права й обов'язки митрополитів і митрополичих синодів відповідно до законних звичаїв даної патріяршої Церкви, а також обставин часів і місць». Синод єпископів УГКЦ вже ухвалив деякі рішення щодо відносин між митрополіями, верховним архиєпископом і самим синодом. Утім, ці рішення досі ще не опубліковані.

Починаючи з 2000 р., в Україні діє «Синод єпископів Києво-Галицької митрополії»³⁹. У 2007 р. він був перейменований на «Синод єпископів Києво-Галицького верховного архиєпископства» (СЄ КГВА). Обґрунтування такого перейменування, наскільки мені відомо, не було опубліковане. У 2009 р. Синод єпископів УГКЦ, «передбачаючи створення нових митрополій, зваживши на пастирські потреби нашої Церкви та повідомивши про своє бажання Римський Апостольський Престол», прийшов до такого рішення: «Надати право Верховному Архиєпископові УГКЦ скликати на Синод усіх єпископів УГКЦ, які діють на території України,

---

³⁷ Див.: *Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române*. Bucurest 2008, ст. 6, 110-114; див. також нову редакцію статуту із змінами та коментарями: Statut BOR aprobat de Sf. Sinod 17.02.2011 // <http://www.arhiepiscopiabucurestilor.ro/index.php/documente/finish/7-secretariat-eparhial-relatii-publice/28-statut-bor-aprobat-de-sf-sinod-17-02-2011/0> (23.III.2016); P. Brusankowski. Über die Änderungen der Bistumsgrenzen der rumänisch-orthodoxen Metropolitanprovinzen Siebenbürgens und des Banats (16.-21. Jahrhundert) // *Ostkirchliche Studien* 61 (2012) 210-211, 242-244; Устав Русской Православной Церкви [2013], розд. XIII, XIV // <https://mospat.ru/ru/documents/ustav/>; Русская Церковь (<https://www.patriarchia.ru/db/orzanzizatsiia/30908/> [23.III.2016]); R. Potz, E. M. Synek. *Orthodoxes Kirchenrecht. Eine Einführung. Aktualisierte und erweiterte zweite Auflage* [= *Kirche und Recht*, 28]. Freistadt 2014, с. 138, 323, 442, 450-452.

³⁸ Я хотів би подякувати о. д-ру Віталієві Токару (Івано-Франківськ) за цю інформацію.

³⁹ До згаданої вище церковної реорганізації 2004-2005 рр. ця назва була дещо проблематична. Див.: Németh. *Eine Kirche nach der Wende*, с. 121-125.

для вирішення поточних справ і прийняття загальнообов'язкових норм (рішення 40)»⁴⁰.

2 грудня 2011 р. верховний архієпископ оголосив про це рішення й одночасно заснував Синод єпископів свого верховного архієпископства. Його структура, повноваження та процедура діяльності мали бути визначені у статуті, затвердженому Синодом єпископів УГКЦ. Сьогодні такий внутрішній статут уже існує, але він досі ще не опублікований.

На мій погляд, канонічний статус СЄ КГВА потребує в'яснення. З одного боку, мета партикулярного права в тому, щоб «*доповнювати* право загальне»⁴¹. Назагал Синод єпископів ухвалює свої закони й рішення без участі Римського архиєрея чи Апостольського престолу, хоча ці закони та рішення треба доводити до відома папи (кан. 111, § 3 ККСЦ)⁴². Виняток становлять тільки деякі важливі питання, чітко визначені у Східному кодексі. З іншого боку, в загальному праві (*ius commune*) не передбачається існування яких-небудь надмитрополійних синодів, уповноважених ухвалювати законодавчі акти, окрім Синоду єпископів Церкви *sui iuris*. Далі, згідно з кан. 985, § 2 ККСЦ законодавча влада в Церкві, «яку має церковний законодавець, нижчий від найвищої влади, не може бути правосильно делегована». Якщо Синод єпископів УГКЦ не може делегувати свою владу в окремих випадках, то тим більше він не може створювати новий законодавчий орган (*argumentum a minori ad maius*). Такий крок, як видається, потребує виразного дозволу від Апостольського престолу – і то від самого Римського архиєрея, а не просто від Конгрегації у справах Східних Церков⁴³. Питання в тому, чи справді такий дозвіл був наданий. Інформації про це немає.

Крім того, СЄ КГВА не можна розглядати як спрощену версію Синоду єпископів Церкви *sui iuris*. Причина криється в формулюванні кан. 102, § 2 ККСЦ⁴⁴. Цей канон, як видається, мав стати відповіддю на ситуацію

⁴⁰ Благовісник Верховного Архієпископа Києво-Галицького УГКЦ. 2011 рік, с. 180.

⁴¹ J. Faris. *Eastern Catholic Churches: Constitution and Governance according to the Code of Canons of the Eastern Churches*. New York 1992, с. 293.

⁴² Див.: J. Abbass. *A Legislative History of the Eastern Canons on Synod of Bishops and Council of Hierarchs // Struttire sovraepiscopali nelle Chiese Orientali* / ред. L. Sabbarese. Rome 2001, с. 64-65.

⁴³ Див.: John Paul II. *Apostolic Constitution Pastor Bonus* (28.VI.1998) // *Acta Apostolicae Sedis* 80 (1988) 841-934, ст. 18; його ж таки: *General Regulations of the Roman Curia* (30.IV.1999) // *Acta Apostolicae Sedis* 91 (1999) 629-699, ст. 25.

⁴⁴ Кан. 102, §2 ККСЦ: «Що стосується єпархіальних єпископів, поставлених поза межами території патріаршої Церкви, і титулярних єпископів, то партикулярне право може обмежувати їх вирішальний голос, дотримуючись канонів про вибори патріярха, єпископів і кандидатів на уряди, про які мовиться в кан. 149».

в УГКЦ, яка й досі має більше єпископів поза своєю територією, аніж у її межах⁴⁵. Проте він допускає тільки обмеження на вирішальний голос єпископів із діаспори, але не обмеження щодо їхнього членства в Синоді.

Треба також зауважити, що, згідно з кан. 110, § 1 ККСЦ, «виключно до синоду єпископів патріяршої Церкви належить видавати закони для всієї патріяршої Церкви, які отримують силу згідно з приписами кан. 150, §§ 2 і 3»⁴⁶. Якщо пристати на погляд Гельмута Прее, то виключне поле законодавчої діяльності Синоду єпископів – це УГКЦ в цілому, а не сама тільки її українська частина, дарма що для територій поза Україною синод може видавати тільки літургійні закони. Крім того, розподіл повноважень, окреслений у зацитованих вище канонах, не може бути змінений⁴⁷.

Випадок із СЄ КГВА показує, що церковні структури, запропоновані в Східному кодексі, не зовсім відповідають потребам УГКЦ. Цей синод був створений для того, щоб єпископи з України мали змогу обговорювати й полагоджувати поточні справи, що стосуються України, частіше, аніж це дозволяють сесії Синоду єпископів (цілої) УГКЦ, які відбуваються раз на рік. Очевидно також, що в сьогоднішній політичній ситуації ухвалення рішень на загальнодержавному рівні має пріоритет перед проведенням митрополичих синодів. Більшість рішень СЄ КГВА стосуються координації душпастирської діяльності в Україні⁴⁸. Однак цей синод затвердив також

⁴⁵ Див.: I. Žužek. Canons Concerning the Authority of Patriarchs over the Faithful of their Own Rite Who Live Outside the Limits of Patriarchal Territory // Його ж таки: *Understanding the Eastern Code* [= *Kanonika*, 8]. Rome 1997, с. 64.

⁴⁶ Кан. 150, §2 ККСЦ: «Закони, прийняті синодом єпископів патріяршої Церкви й проголошені патріярхом, якщо вони літургійні, то набувають чинності повсюдно; якщо ж вони дисциплінарні або якщо йдеться про всі інші рішення синоду, то вони мають правову силу в межах території патріяршої Церкви».

§3: «Єпархіальні Єпископи, поставлені поза межами території патріяршої Церкви, хай у власних єпархіях надають правову силу дисциплінарним законам та іншим синодальним рішенням, які не виходять поза їх компетенцію; якщо ж ці закони або рішення, затверджені Апостольським Престолом, то вони мають правову силу повсюдно».

⁴⁷ Див.: Н. Pree. Il ruolo dell'interpretazione dello «ius commune» nell'identificare lo spazio a disposizione delle legislazioni particolari: un CCEO rigido o flessibile? // *Eastern Canon Law 2* (2013) 190, 198. Інший погляд висловлює Переп Сабо: P. Szabó. Ancora sulla sfera dell'autonomia disciplinare dell'«Ecclesia sui iuris» // *Folia Canonica* 6 (2003) 165; його ж таки: Autonomia disciplinare come carattere del fenomeno dell'«Ecclesia sui iuris»: abito e funzioni // *Le Chiese «sui iuris». Criteri di individuazione e delimitazione. Atti del Convegno svolto a Košice (Slovacchia) 6-7.03.2004* / ред. L. Okulik. Venice 2005, с. 74. На думку Сабо, законодавець Церкви *sui iuris* може також установлювати норми «для окремої єпархії чи інших організаційних одиниць нижчого порядку».

⁴⁸ Рішення цього синоду та колишнього митрополичого синоду були опубліковані на інтернет-сайті УГКЦ (<http://www.news.ugcc.ua/documents/> [23.III.2016]) та в офіційному органі «Благовісник».

«Норми служіння Божественної Літургії» та парафіяльний правильник Верховного архієпископства⁴⁹. Як видається, ці норми мають юридично обов'язковий характер. У часи змін існує особливо велика потреба відновлення юридичної певності щодо згадуваних церковних органів, адже від цього залежить чинність канонічних актів⁵⁰.

4. Нерозв'язані територіальні проблеми

У своєму інтерв'ю Михайло Димид висловив думку, що було б природно, якби Мукачівська єпархія ввійшла до складу УГКЦ як автономна митрополія⁵¹. Митрополійна структура УГКЦ дала б змогу врахувати особливості Мукачівської Церкви та зберегти її спадщину. На мій погляд, це питання досить делікатне, навіть у випадку надання Мукачівській Церкві певної форми синодальної автономії.

Мукачівська греко-католицька єпархія була канонічно заснована в 1771 р., після Ужгородської унії 1646 р. Історія виникнення цієї єпархії візантійського обряду є предметом дискусій, як і її відносини з Київською та Галицькою Церквами. Незважаючи на спільності в церковній традиції, взаємовпливи й спроби об'єднання цих Церков, нема ніяких свідчень про те, що Мукачівська єпархія коли-небудь юрисдикційно підпорядковувалася згаданим Церквам⁵². За австро-угорського панування ця єпархія належала

⁴⁹ Постанови П'ятдесят дев'ятої сесії [рішення 3] // *Благовісник Верховного Архієпископа Києво-Галицького УГКЦ. 2013 рік*. Львів 2014, с. 249; Норми служіння Божественної Літургії // Там само, с. 252-254; Постанови Шістдесят п'ятої сесії Синоду Єпископів [рішення 2] // *Благовісник Верховного Архієпископа Києво-Галицького УГКЦ. 2014 рік*. Львів 2015, с. 301. Існує вже правильник, затверджений Синодом єпископів 2015 р.: Парафіяльний правильник УГКЦ (18.XI.2015) // <http://news.ugcc.ua/documents/> (23.III.2016).

⁵⁰ Щодо потреби аналізу законодавчої діяльності УГКЦ за останні десятиліття див.: Németh. *Eine Kirche nach der Wende*, с. 91-94; його ж таки: *Zum Partikularrecht der Ukrainischen Griechisch-Katholischen Kirche // Ostkirchliche Studien* 58 (2009) 312-313. Див. також прим. 53 нижче.

⁵¹ Див.: Нові митрополії УГКЦ відображатимуть специфіку регіонів – доктор канонічно-права о. Михайло Димид (11.XI.2011) // http://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/interview/45366/ (23.II.2016).

⁵² Див.: В. І. Фенич. «Київська Церква» і Мукачівська єпархія: відомі та невідомі сторінки «непрочитаної» історії XIV–XVII ст. // *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Історія»*, вип. 21. Ужгород 2008, с. 3-14; його ж таки: Галичина і Мукачівська єпархія (до 1771 р.) // *Тисячоліття – Millennia: Науковий щорічник*, вип. 1. Ужгород 2014, с. 89–103. Про історію єпархії див. також: А. Пекар. *Нарис історії Церкви Закарпаття*, т. 1: *Єпархічне оформлення* [= *Analecta OSBM*, серія II, секція 1, т. 22]. Romae 1967; т. 2: *Внутрішня історія* [= *Analecta OSBM*, серія II, секція 1, т. 50]. Romae 1997; T. Végheő. «*Mint igaz egyházi ember...*». *A történelmi Munkácsi Egyházmegye görög katolikus egyházának létrejötte és 17. századi fejlődése* [= *Collectanea Athanasiana*, I. *Studia*, т. 4]. Nyiregyháza 2011.

до угорської частини Габсбурзької монархії, тоді як галицькі єпархії – до австрійської. Мукачівська єпархія дотепер зберігає власну історичну й церковну ідентичність. Її вірні належить до різних етнічних груп (українці, угорці, русини, словаки, румуни). Дехто з них доводить, що ця історично сформована різноманітність є підставою для збереження юрисдикційної незалежності Мукачівської єпархії. Втім, сьогодні в житті цієї Церкви присутні й об'єднавчі тенденції, і частина її вірних виступає за входження до складу УГКЦ.

У 1995 р. Римський престол визнав юрисдикцію верховного архієпископа та Синоду єпископів УГКЦ над усіма греко-католицькими церковними спільнотами в Україні, «які до цього часу були позбавлені звичайної юрисдикції». У п. 3 цього декрету рекомендувалося «далі досліджувати, яким чином можна було б урегулювати відносини та співпрацю між Мукачівською єпархією і Львівським верховним архієпископством з тим, щоб забезпечити всім вірним на Закарпатті кращу душпастирську опіку»⁵³. Ідею о. Димида щодо розв'язання проблеми шляхом створення на Закарпатті митрополії, яка належала б до УГКЦ, вже висував у 1994 р. апостольський нунцій монс. Антоніо Франко, але в Мукачівській єпархії її не сприйняли⁵⁴.

Треба також узяти до уваги, що з історичного погляду Мукачівська єпархія – Церква-мати для Церков візантійського обряду в Угорщині та Словаччині, а в ширшому сенсі – також і для Пітсбурзької митрополії та Апостольської екзархату в Чеській Республіці, адже всі вони належать до тої самої карпато-русинської церковної традиції. Сьогодні «*Annuario Pontificio*»⁵⁵ розрізняє Українську і Русинську Церкву та їхні обряди⁵⁶.

⁵³ Sacra Congregatio pro Ecclesiis Orientalibus. Decretum Prot. № 249/95, 30 грудня 1995.

⁵⁴ Про період 1990-2000 рр. див. також: Németh. *Eine Kirche nach der Wende*, с. 135-140, 100-101; Ю. Коссей. *Помічник-єпископ Йосиф Головач і його заслуги*. Ужгород 2001, с. 250-285; про дискусію щодо статусу єпархії також: В. І. Фенич. Легендарні витоки Мукачівської греко-католицької єпархії // <http://prozak.info/IIstoriya/Legendarni-vitoki-Mukachivs-koyi-greko-katolic-koyi-eparhiyi>; його ж: Життя Мукачівської греко-католицької єпархії з 1771 р. // <http://prozak.info/IIstoriya/ZHittya-Mukachivs-koyi-greko-katolic-koyi-eparhiyi-z-1771-r>; його ж: Як Мукачівська єпархія набула оригінального статусу // <http://prozak.info/IIstoriya/YAk-Mukachivs-ka-eparhiya-nabula-original-nogo-statusu> (20.VI.2016).

⁵⁵ Див. видання 2016 р., с. 1135. За часів Габсбурзької монархії «русинами», або «рутенцями» (Rutheni), називали східнослов'янське населення Галичини, Закарпаття й Буковини. З 1944 по 1961 р. в «*Annuario Pontificio*» «русинами» (rutheni) прийнято було називати як галицьких, так і закарпатських греко-католиків. Див.: С. Vasil. *Etnicità delle Chiese «sui iuris» e l'Annuario Pontificio // Le Chiese «sui iuris»*, с. 99-100, 103-104.

⁵⁶ Згідно з кан. 28 ККЦІ, «обряд є літургічним, богословським, духовним і дисциплінарним спадком [...], який виявляється у способі практикування віри, властивому для кожної Церкви свого права». Про «Русинську Католицьку Церкву» див. огляд М. Кучери:

Русинська Церква включає дві Церкви *sui iuris*: Мукачівську та Піттсбурзьку, а також Чеський екзархат⁵⁷. Якби Римський престол підпорядкував Мукачівську єпархію УГКЦ, це означало б не тільки скасування юрисдикційної незалежності Мукачівської Церкви, а й породило б питання щодо того, як канонічно гарантувати збереження різноманітності церковної спадщини. Цей приклад показує, що окреслення територіального засягу Східних Церков і їх розмежування за певними критеріями – дуже складний і дискусійний процес, який усе ще не завершився.

З погляду тих на Закарпатті, хто виступає за єдність з УГКЦ, виключення одної з українських греко-католицьких єпархій із синодального процесу ухвалення рішень у цій Церкві є сьогодні поважною проблемою. По-перше, роздільне співіснування двох Церков може перешкоджати належній душпастирській опіці, розвитку церковного життя та співпраці. Крім того, така ситуація може дискредитувати саму ідею церковної єдності. Нарешті, дехто вважає, що в одній державі повинна існувати тільки одна Греко-Католицька Церква *sui iuris*. Це питання має також історично-політичний вимір. Як видається, тут має місце конфлікт «україноцентричної» та «регіоцентричної» ідентичностей⁵⁸.

Коли верховного архієпископа Святослава запитали про відносини з Мукачівською єпархією, він відповів, що це питання треба перевести з ідеологічного ключа в суто церковну площину. Він зауважив, що співпраця з мукачівським єпископом Міланом Шашиком, який, хоч і без права голосу, бере участь у Синоді єпископів УГКЦ та Синоді єпископів Києво-Галицького верховного архієпископства, розвивається «дуже конструктивно. [...] Ми намагаємося плекати цей зв'язок між УГКЦ і Мукачівською єпархією та розвивати його. Очевидно, що сам розвиток нашої Церкви з часом приведе до поглиблення нашої єдності. Завжди за єдністю де-факто приходиться де-юре. І це для нас найважливіше. Я думаю, що в цьому напрямку нам потрібно й надалі рухатися»⁵⁹.

M. J. Kuchera. The Norms of Particular Law of the Byzantine Metropolitan Church «*sui iuris*» of Pittsburgh, U.S.A. // *Partikularrecht* / ред. R. Potz, K. Katerelos [= *Kanon*, 23]. Hennef 2014, с. 46-48.

⁵⁷ Див.: Vasil. Etnicità delle Chiese «*sui iuris*», с. 107; M. J. Kuchera. The Church of Pittsburgh and its Relations with the Eparchy of Mukačevo in an Historical and Juridical Context // *Le Chiese «sui iuris»*, с. 182.

⁵⁸ Про дискусію див. прим. 54 вище; також М. Крокош. Еклезіологічні підстави для входування Мукачівської Греко-Католицької Єпархії до УГКЦ // <http://www.religion.in.ua/main/analitica/21467-eklezilogichni-pidstavi-dlya-vxodzhennya-mukachivskoyi-greko-katolickoyi-yeparxiiyi-do-ugkc.html> (23.VI.2016); А. Бабинський. Мукачівська єпархія і УГКЦ разом чи окремо? // *Патріархат* 3 (2011) 24-25.

⁵⁹ Патріарх Святослав (Шевчук). «Я далі будуватиму Патріархат» (18.VII.2011) // http://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/interview/43376/ (23.III.2016).

Статус-кво у відносинах цих двох Церков досі є предметом для дискусій. Взагалі кажучи, від індивідуальної позиції та інтересів залежить, на чому робиться наголос: на тому, що об'єднує, чи навпаки, на тому, що роз'єднує. Адекватний підхід до цієї справи потребував би узгодження інтересів усіх зацікавлених сторін, адже тут зачіпаються різні форми церковної, літургійної, мовної, культурної й етнічної ідентичності.

Подібна проблема пов'язана й з інтеграцією Перемисько-Варшавської митрополії (Польща) в церковну територію УГКЦ. Перемиська єпархія була частиною давніх Київської й Галицької митрополій, але сьогодні вона – тепер уже як Перемисько-Варшавська архиєпархія – опинилася в «діяспорі»⁶⁰. На думку о. Димида, ця митрополія мала б бути включена до церковної території УГКЦ. Якщо Мукачівська єпархія може залишатися окремою Церквою *sui iuris*, то за цим же принципом і у випадку Польщі «державні кордони не повинні впливати на церковну юрисдикцію»⁶¹. Втім, поки що нема ніяких ознак змін у статусі Перемисько-Варшавської митрополії.

5. Висновки

Створення нових митрополій у 2011 р. було цілком сподіваним і логічним кроком у структурному розвитку УГКЦ. А проте досі існує потреба в певних удосконаленнях, які забезпечили б канонічне функціонування церковного організму, а зокрема, в розробленні стабільної нормативної системи та врегулюванні правового статусу СЄ КГВА. Ця остання проблема має значно більшу канонічну вагу, аніж питання про точну дату заснування новостворених митрополій. Невизначеність щодо дати перенесення верховноархієпископського осідку зі Львова до Києва, як видається, не створює суттєвих канонічних проблем, але показує, що в УГКЦ в деяких моментах досі бракує ясності. Канонічного уточнення потребує також юрисдикційний статус древнього Галича. Також певним удосконаленням було б налагодження роботи синодів на рівні митрополій.

Верховний архієпископ Святослав вважає створення нових митрополій «важливим кроком на шляху до проголошення патріархату УГКЦ»⁶².

---

⁶⁰ Див.: L. Adamowicz. Profilo giuridico della Chiesa Greco-cattolica ucraina in Polonia // *Nuove terre e nuove Chiese. Le comunità di fedeli orientali in diaspora* / ред. L. Okulik [= Istituto di diritto canonico San Pio X. Studi, 7]. Venezia 2008, с. 161–175.

⁶¹ Нові митрополії УГКЦ відображатимуть специфіку регіонів – доктор канонічного права о. Михайло Димид (11.XI.2011) // http://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/interview/45366/ (23.II.2016).

⁶² В УГКЦ три нові митрополії (8.XI.2011) // <http://ifds.org.ua/dlja-abiturijenta/1496.html> (23.III.2016).

УГКЦ має високий авторитет в українському суспільстві, особливо після політичних подій останніх років. Це дуже активна в душпастирському плані Церква, що швидко розвивається. Із створенням нових митрополій вона стала також і структурно повною Церквою *sui iuris*. Це не тільки найбільша із східних католицьких Церков, а й одна з тих східних Церков, що найдинамічніше розвиваються. Новий митрополійний устрій може істотно допомогти УГКЦ у виконанні її місії як помісної Церкви.

З англійської мови переклав Роман Скакун

Thomas Mark Nemeth

**RECENT STRUCTURAL DEVELOPMENTS
IN THE UKRAINIAN GREEK-CATHOLIC CHURCH (2011-2015):
PROGRESS, CHALLENGES AND UNANSWERED QUESTIONS
CONCERNING THE ERECTION OF NEW METROPOLIAS**

This article describes recent structural developments of the Ukrainian Greek-Catholic Church (UGCC) between 2011 and 2015, in particular the establishment of three new Metropolias in 2011 and their further development. It also examines the relationship between Major Archiepiscopal Churches and Metropolias on the basis of the Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium (CCEO) and the examples of other Eastern Churches. In the context of synodal structures of the UGCC in Ukraine, the canonical status of the “Synod of Bishops of the Metropolia of Kyiv-Halych” needs clarification, as the common law did not envisage supra-metropolitan synods with the power of passing legislative acts (with the exception of the Synod of Bishops of the UGCC). Other topics of discussion are current territorial questions of the UGCC, in particular its relationship to the Eparchy of Mukachevo, which is itself a Church “sui iuris”.

Keywords: Ukrainian Greek-Catholic Church, territorial structure, Canon Law of the Eastern Churches, Metropolias, Synods.